

# R E I Z E

N A A R

DE KAAP DE GOEDE HOOP, DE  
LANDEN VANDEN ZUIDPOOL,  
EN RONDON DE WAERELED;

DOCH VOORNAAMLIJK

IN DE LANDE  
DER HOTTENTOTTEN  
EN KAFFEREN;

In de jaaren 1772 tot 1776 gedaan

D O O R

ANDREAS SPARMAN,

*Doctor en Profesfor in de Geneeskunde te Stokholm; Lid  
van de Koninklijk - Zweedsche Akademie der Weetenfchap-  
pen en Opziener van derzelver Natuurdienskabinet;  
Lid van het natuurkundig Genootfchap te Lund;  
van het Genootfchap der Weetenfchappen en fchoo-  
ne Kunften te Gothenburg; en van het  
Heffen - Homburgfch Genootfchap.*

M E T E E N E

VOORREDE EN AANTEKENINGEN

VAN DEN HEER

GEORGE FORSTER,

*Thans Hoogleeraar in de Natuurkunde te Wilna,*

*Alles in 't Nederduitsch vertaald.*

*Met Plaatn.*

T W E E D E S T U K.

---

T E L E Y D E N ;

B I J S A M. E N J O H. L U C H T M A N S.

E N T E A M S T E R D A M ,

B I J M. D E B R U I J N.

1 7 8 7.

volger aan. — En deeze houding is het, in welke het dier op de bijgevoegde tekening in de plaat afgebeeld is, waarbij het teffens het witten over den rug en het kruis een weinig uitbreidt.

De springbokken loopen zeer snel, en een goed jagtpaard, welk veel kan uithouden, zou 'er vereischt worden, om ze in te haalen. — Zij zijn niet schuw, maar laaten de jaagers, zoo wel te paard als te voet, dikwijls zoo nabij hen komen, dat zij getroffen kunnen worden. — Het vleesch derzelven is zeer welsmaakend, en heeft een sappigeren, fijneren ook wilderen smaak, dan het vleesch der overige gazellen. — Voorts verhaalde men mij nog, dat, wanneer in die gewesten van Afrika, welke dieper landwaard in gelegen zijn, zeer dorre jaaren invallen, de springbokken zich in ontelbare menigte zuidwaard, naar den kant der Kaapsche volkplantingen, begeeven, waarbij zij hunnen weg gestaandig recht uit neemen, tot dat zij aan de zee komen, waarna zij langs hunnen voorigen weg te rug keeren, en door eene menigte leeuwen vervolgd worden.

De heer PENNANT <sup>dy</sup> noemt dit dier *the white antelope*, of de witte antilope. — PALLAS <sup>dx</sup> geeft het den naam *pygargus*. — De lijfarts LINNÆUS heeft in zijne Ichets der natuur <sup>ea</sup> onder het geslacht der *capra* een dier, *cervicapra*, of hertebok, door hem genoemd, welk men voor den springbok zou kunnen houden, wijl in de

Ne-

<sup>dy</sup> In zijne *History of quadrupeds*.

<sup>dx</sup> *Loco cit.*

<sup>ea</sup> *Systema naturae*.

Nederduitsche overzetting van LINNÆUS werk, door den heer HOUTTUIN bezorgd, eene tekening voorkomt, welke aan den springbok eenigermate beantwoordt. — Dan, het overige schijnt daartegen te strijden, bijzonder de gantsch ongelijkvormige afbeelding van dit dier bij PODEDAERT, die nogthans voor goed opgegeeven wordt. — De benaaming *cervicapra*, of hertebok, welke eene middensoort tusschen herten en geiten beduidt, kan daarenboven op het geheele geslacht der gazellen of antilopen gevoeglijk worden toegepast.

Nadat wij den springbok geschooten hadden, waren wij genoodzaakt, vijf nachten aan eene plaats te vertoeven, daar zulk slecht water was, als te Kwammedakka. — De beweeggrond daartoe was, dewijl men ons zeide, dat het *neushoorn met twee hoornen*, *rhinoceros bicornis*, in deeze landstreek zijn voornaamste verblijf had. Mijn wensch, om een van deeze ongemeen groote dieren te zien en te schieten, was des te sterker en billijker, omdat het tot hiertoe den natuuronderzoekeren slechts door middel der beide hoornen, welken men van tijd tot tijd naar Europa gebragt heeft, en die in de voornaamste kabinetten van natuurlijke zeldzaamheden bewaard worden, bekend is geweest. — KOLBE zegt wel, dat hij dit dier gezien heeft: dan, vermits hij, om nu van zijne fabelachtige berichten aangaande hetzelfde niet te spreken, in de bijgevoegde tekening den staart bijna zoo kwastig, dik en ruuw als bij een eekhoorn, afbeeldt, kan men met genoegzaame zekerheid onderstellen, dat hij in dit, gelijk in veele andere stukken, en

enkel de weerklank van ongeloofwaardige verhalen is, welke sommige inwooners van die zaken gantschlijk onkundig, medegedeeld hadden. — Het neushoorn met twee hoornen te ontleeden glog mij nog des te meer ter harte, wijl men zelfs bij die met één hoorn het onderzoek der inwendige deelen ten eenemaal verzuimd heeft; ofschoon men het verscheidenmaal naar Portugal, Frankrijk, Engeland en andere gewesten van Europa gebragt, en aldaar een tijdlang leevendig bewaard heeft: ondertusschen heeft men het echter taamlijk goed beschreeven en uitgetekend; 't welk allerbest door den heer PARSONS in de verhandelingen van de koninglijke maatschappij der wetenschappen van Londen is geschied is. Men vergelyke hiermede het uittreksel uit mijn dagboek in de verhandelingen van de koninglijke Zweedsche akademie der wetenschappen geplaatst, benevens de bijgevoegde afbeelding van het neushoorn. — In hoe verre ik mijnen wensch verkreug, zal de lezer sêrfond uit de volgende afdeeling verneemen.

Den achtentenden van Wintermaand des morgens ten zeven uur stond mijn thermometer op zestig graaden; maar des namiddags omkrent drie uur op vier en tachtig graaden.

Op doeren dag had ik zeer goede gelegenheid, om verscheidene kleine zeldzaame vogeltjes te schieten; welke in deeze dorre en waterlooze landstreek gedwongen werden, op het beestje van den

*Philosophical transactions.*

Van 1778, blad. 307.

dag herwaard te komen, en hun bloed voor eenige druppels water te waagen, die zij voor zich zelve en de jongen in hunne nesten noodig hadden. — Offchoon sommigen van hun het niet mijden konden, door de schooten eenigzins gewond en weggejaagd te worden, en de schutters maar al te wel zagen, begraven zij zich nogthans allenga weder tot den rand des waters naar beneden, om in den grootsten haast den bek in het water in te dompelen, en den brandenden dorst te leschen; terwijl zij door een onrustig gezwets niet alleen hunnen gevaarlijken toestand scheenen te bejammeren, maar ook mij mijne wreedheid te verwijten. — Deze op zich zelve reeds aandoenlijke vertooning had zoo veel te meer uitwerking op mij moeten hebben, vermits de hitte en het slechts water mij met eenen bijkans onophoudlijken koortsdorst tweiden. — Doch, dacht ik van den anderen kant, wat voor een kleinigheid zijn niet etlijke vogels in vergelijking met volkrijke en groote steden, welken men, zonder zich een geweten daaruit te maaken, dikwijls uit heerschzucht belegert, en door honger en dorst tot de overgaaf zoekt te dwingen. — Dergelijke schijnbaare gronden van ontschuldiging bedacht ik nog meer, en zij kostten meer vogelen het leven, alleenlijk in dat uitzigt, dat ik eenen of anderen zeldzaamen daaronder aantreffen mogt. — Zoo genegen is de mensch tot wreedheid en dwingelandij, en zoo ougemeen vindingrijk, om zich deswege te verontschuldigen.

In den volgenden nacht werden wij, omtrent middernacht, door het gebrul van eenen leeuw met schrik wakker gemaakt. Het zelve erianer-

de

de ons, dat wij aan dat dier even zoo gemakkelijk eene kleinigheid konden worden, als die kleine vogelkens den vorigen dag mij als natuuronderzoeker geweest waren. — Onze paarden en ossen waren thans veel onrustiger, dan bij de vorige ontmoeting; toen meer leeuwen te gelijk zich hooren lieten. Ook de honden durfden zich niet onderwinden te blaffen; maar trokken den staart tussehen de beenen; en kroopen dicht aan de Hotentotten, welke daardoor aanleiding kreegen, om hun vuur des te vlijtiger aantestooken; te meer, wijl zij het voor eene uitgemaakte zaak hielden, dat de leeuw ons thans meer van nabij bespiedde; en naar allen schijn niet onbezocht noch onaangestast zou laten. — Vermits zij ook geloofden; dat de oogen der leeuwen in het duistere op een taamlijken afstand kunnen gezien worden, gaven zij zich zorgvuldig alle moeite om dezelve te ontdekken, ten einde te weten; van welken kant zij het roofdier te verwachten hadden, om zich tot zijne verwelcoming voor te bereiden. —

Mijn toestand en die van den heer IMMELMAN was hierbij de bedenkelijkste, wijl wij den avond te vooren onze tegenwoordige rustplaats meer met betrekking op ons gemak, dan op onze veiligheid gekoozen hadden. Den wagen, die nu eene zeer heete slaapplaats voor ons geweest was, hadden wij verlaaten, en aan de andere zijde van het bosch, evenals welk de Hotentotten zich rondom een vuur geplaatst hadden, genomen. — Hier hadden wij ook tot nog toe onze schietgeweeren bij ons liggen gehad; maar nu hielden wij het voor het raadzaamste, niettegenstaande het gevaar, welk wij van scorpioenen en slangen liepen, en het ongemak van op eenen

eenen oneffen en steenachtigen grond te slaapen; ons dieper in het bosch te begeeven, en onze snaphaanen in den arm gereed te houden. Want van hier weg en naar den wagen te gaan, was ten hoogste gevaarlijk; en ons bij de Hottentotten aan het vuur te voegen, zou blooheid hebben verraden; inderdaad zouden wij ons daar ook al te zeer verontreinigd hebben, en in gevaar geweest zijn, om eene menigte ongedierte te krijgen. — Ondertusfchen had de leeuw, naar alle waarfchijnlijkheid, in deezen nacht slechts uit de bron, een' kleinen steenworp verre van ons verwijderd, gedronken, en was voor ditmaal of niet hongerig, of niet kloekmoedig genoeg, om een' aanval te doen.

Den volgenden dag, zijnde den negentienden van Wintermaand, was de hoogte van mijnen thermometer des morgens vroeg zestig; des middags ten twaalf uur vier en tachtig; maar des namiddags ten drie uur onder het verdek des wagens vijf en negentig graaden.

Onder andere kruiden en planten vond ik hier ook pastelein, welk echter een weinig taaiër dan het gewoone tuinpastelein was, ook zeer smalle, ligt groene, één' of twee duim lange, streekvormige, aan de randen naar het midden famengerolde bladen, en een' kruidachtigen, naar boven eenigzits vierkanten stengel had; *portulaca, foliis linearibus, marginibus ad rachidem revolutis, caule herbaceo, superius subquadrangulari*. — Vermits ik eene kruik met azijn had mede gebragt, om mij daarvan te bedienen, wanneer het mij don-

K k

ker

ker voor de oogen mogt worden, nam ik een gedeelte daarvan, en een welnig poeiersuiker, om mij op een schotelje slaa van pastelein wat te goede te doen; maar ik vondze echter taamlijk grasachtig en vrij taai. — Een van mijne Hottentotsche Boschmannen, die de geheele toebereiding van mijn schotelje slaa met stilzwijgen had aangezien, gaf mij door een teken te verstaan, dat ik aan het verkeerde end van het gewas begonnen had, en nam de moeite, om integendeel den wortel voor mij optedelven, die, ofschoon rauw, nogthans smaakliker en een weinig meelachtig, voorts spits vormig, witachtig, ééne en eene halve span lang; en één en eenen halven duim in de middellijn breed was; *fusiformis, albida, sesquipalmaris sesquimucialis*. —

Bij ééne andere gelegenheid, leerde ik van deezē zelven Boschhottentot, die tegen de gewoonte zijner natie zeer mededeelzaam was, dat de voorheen beschreevene wortel van de plant *da-t'kai*; een struik uit het geslacht der zaferbloem; *mesembryanthemum*, hier taamlijk algemeen; werkelijk eenen goeden smaak heeft; en een zoetachtig weezen bevat, welk men van de hontachtige deelen of draaden door zuigen afzonderen kan. — Op beide deezē ontdekkingen stelde ik een zoo veel te grooteren prijs, wylt het zeer wel gebeuren kon, dat wij beide deezē gewassen tegen den honger van nooden konden hebben. — De bewoóners der Afrikaansche volkplantingen, die veel te nasaartig zijn, om de eigenschappen der gewassen van hun land nittēvorfchen, wisten van het nut dier wortelen nog niets. — Ook de Hottentotten, welken ik van Zwelkendam mede had genomen, kendē



te niet; en de Boskottentotten waren chams; terwijl zij zich met vleesch konden mesten; te traag om dezelve uittegraaven.

Die geen van mijne Hottentotten, welke allen best fokieten kon, was, benevens twee anderen, heden voor het kriecken van den dag op de jacht gegaan. — Den eenen van die gebruikte hij tot zijnen bestendigen wapendraager, opdat, wanneer hij het zwaare geweer zelf niet behoefde te draagen, zijne handen zoo veel te minder mogten beëven, wanneer het 'er op aan kwam, om het wild te besluisen en te schieten, of ook wel door loopen zich te redden. — Daarenboven zond hij hen ook dikwijls af, om het spoor van het een of ander dief nategaan. Tegens den avond kwamen alle drie weder te huis, en plaatsten zich gantsch vermoeid bij de bron neer, om zich te verkoelen. — Ik vroeg hen verscheidene maalen of zij iets geschooten hadden? Na verloop van een geruimen tijd antwoordden zij eindelijk: — Ontbreekt het in deeze strecken wel ooit aan wild? — En ten laatste gaven zij mij door omwegen te kennen, dat zij twee neushoornen geschooten hadden. — De reden, waarom ik dit zoo-omstandig meld, is, vermits het een voorbeeld is eener zekere achterhoudendheid, welke den Hottentotten, zoo wel naar het getuignis van verscheidene bewoonebreder volkplantingen, als volgens mijne eigene waarneemingen, doorgaans eigen is. — Wanneer 'er bij voorbeeld iets merkwaardigs gebeurd is, mijden zij gaarn, in de eerste dagen daarvan te spreken; en, wanneer het eindelijk geschieden zal en moet, komen zij met lange omwegen, of, gelijk wij zeggen, met eenen draai, daarmede ten voorfschijn. — Intuschen was ik met de tijd

ding wegens de doodgeschooten neushoornen bijzonder zeer in mijn schik, en wenschte maar, dat mijne Hottentotten mij voorheen bericht daar van mogten gegeven hebben, 'opdat ik had kunnen mede gaan, en deze dieren leevendig zien. — Deze wensch werd echter naderhand verscheidenmaal vervuld.

## T W E E D E A F D E E L I N G.

*Natuurlijke Historie van den Neushoorn; en vervolg der reize.*

**D**en twintigsten van Wintermaand, des morgens vroeg, reeden ik en mijn vriend IMMEDIAN naar de beide neushoornen, den voorigen dag door onze Hottentotten gedood. Wij namen vier van onze Hottentotten mede. — Onderweegs zagen wij vele kwaggaas en hertebeesten; oók vervolgden wij eenige boschvarkens of wilde zwijnen; maar bijzonder hielden wij ons bezig, om een' troep elanden, de *antilope oreas* van PALLAS, te bespieden, en kwamen, daarom eerst tot sien nur bij de doode neushoornen aan.

Deze dieren waren nagenoeg ontrent deezelven tijd den voorgaanden dag geschooten. — Zij hadden ieder slechts eenen enkelen schoot, midden in de long, gekreegen, en waren daar door geveld. Niet meer dan ruim een vierde van





*Rhinoceros bicornis*.  
*Afrikaansch Neushoorn*.

van een uur gaans lagen zij van elkander, en wel beiden voorwaard op den buik en de knien, zoodat de achterbeenen naar vooren gekeerd waren en het ligchaam aan beide zijden ondersteunden. — Mijn eerste werk was, den kleineren in zijne bijzondere deelen naauwkeurig te meten, en in die liggende gestalte, welke ik naderhand, toen ik meer zoodaanige dieren leevendig gezien had, in eene gaande gestalte, veranderd heb, uittetekenen.

De gestalte van, het ligchaam des neushoorns, en de evenredigheid zijner enkele deelen tot elkander, zal men uit de hier tegenoverstaande plaat X. best kunnen zien. — Doch men moet zich daarbij erinneren, dat het dier, welk het kleinste van die beiden was, elf en een' halven voet lang en zeven voet hoog geweest is, en eenen omtrek of eene dikte van twaalf voet gehad heeft. — Voorts moet men aanmerken, dat de rhinoceros of neushoorn, ten aanzien zijner grootte, onder de viervoetige dieren van den olifant af het derde in rang is.

Geen mijne opmerkzaamheid allereerst en bijzonder gaande maakte, was, dat de huid van deze soort van neushoornen de groote vouwen in 't geheel niet had, welke in de gewoone beschrijvingen en afbeeldingen van den neushoorn met twee hoornen aan dit dier het aanzien geeven, als of het met een harnas bedekt ware. — Alleenlijk op de huid van den kleineren rhinoceros gantsch boven aan achter in den nek, kon ik eene kleine vouw bemerken; maar ook deeze scheen mij aan het dier niet weezenlijk eigen te zijn, maar thans eenig en alleen van zijne lig-

ging te ontstaan, wyl de kop tegen de aarde, en bijgevolg een weinig achterwaard, gedrukt was. — Voorts was de huid op den rug een en eenen halven duim dik, maar aan de zijden nog een weinig dikker, ofschoon minder vast en dicht. — Haare oppervlakte was ruw, oneffen en hobbelachtig, nagenoeg gelijk die der olifanten; maar, wanneer zij droog was, veel harder, en over 't algemeen dichter en vaster. — De kleur der huid was aschgrauw, het onderlijf uitgezonderd, alwaar zij veel minder dik, bijkans gantsch effen, en van de zelve kleur als eene menschenhuid was. —

De muil of snuit loopt niet alleen van boven en beneden, maar ook zeer metklijk op de zijden spits te samenvallen, bijna gelijk de kop der schildpadden. — De bovenste lip is een weinig langer, dan de onderste lip. — De oogen zijn klein, en liggen diep in 't hoofd gezonken. —

De hoornen zijn wel door andere natuurkenners omstandig beschreeven; maar zij vereischen hier echter nog eenige bijvoegfels voor die liefhebbers van de natuurlijke historie der dieren, welke een naauwkeurig en volledig gegrond bericht daar van willen hebben.

In beide geslachten hebben de hoornen der rhinocerosen eene en dezelve gedaante, en ook eenigermate dezelve grootte, hoewel, naar mijnen dunk, de hoornen met de grootte des ligchaams niet altijd in eene nette evenredigheid stonden. — De evenredigheid der grootte van den voorsten tot den achtersten hoorn is ook niet altijd dezelve; doch de voorste is altijd de grootste. De achter-

terste is, bijzonder bij oude rhingerosfen, gewoonlijk op eene of meer wijzen afgeleeten, maar de voorste of grootste niet. — Deze omstandigheid bevestigt, gelijk het schijnt, de verzekering mijner Boschhottentotten en der bewoone-  
 neren der volkplantingen, dat dit dier zich slechts van den korten of achtersten hoorn tot het uitgraven der onderscheidene wortelen, die een gedeelte van zijn voeder uitmaaken, bedient, en dat het dier dan den voorsten of grooten hoorn ter zijde kan bulgen. — Men verhaalde mij ook, dat beide deze hoornen aan eenen levendigen rhinoceros zoo beweeglijk zijn, dat men, wanneer hij genoegzaam gantsch onbezorgd gaat grazen, werkelijk zien en hooren kan, dat het dier ze heen en weer slingert en aan elkander slaat. — Geen deeze vertelling, waaraan ik nogthans om meer dan eene reden twijfel, naar den uitwendigen schijn nog meer bekrachtigt, is de uitgeholde of holronde grondvlakte der hoornen, bijzonder van den voorsten, die gelijk eene vlakke pan, *cavitas glenoides*, in zekere gelederen aan de ronde der hersenpan past en dezelye insluit. Wij hadden veel moeite, om de zenuwachtige of knorpelachtige zelfstandigheid, waarmede de hoornen aan den hoofdschedel bevestigd waren, en waarvan aan de hoornen, door mij medegebragt, nog overblijffels te zien zijn, doortefnijden, om ze van den kop afte lossen. — Indien ik vooraf eenige kennis van de beweegbaarheid der hoornen gehad had, zou ik niet na hebben gelaaten te onderzoeken, in hoe verre de spieren en zenuwen, daartoe vereischt, een bewijs voor de gemelde gelederen of gewrichten opleveren.

Aan den achtersten hoorn van den oudsten en grootsten der beide geschootene rhinocerosfen, welks beide hoornen in de versameling van natuurlijke zeldzaamheden van de koninglijke akademie der wetenschappen te Stokholm bewaard worden, kan men zeer duidlijk zien, dat het afgesleeten is. — Aan andere rhinoceroshoornen, die mij aan de Kasp te koop aangeboden werden, heb ik even het zelve waargenomen. — Doch aan den achtersten hoorn van den jongsten en kleinsten der beide rhinocerosfen, welken ik ontleed heb, en waarvan ik hier eigenlijk de beschrijving geef, is dergelijke aflijcing in 't geheel niet te bemerken.

De gedaante der rhinoceroshoornen over 't algemeen is eeniger maate kegelvormig, en de spitsen derzelve zijn een weinig achterwaard gekeerd gelijk de gemelde tiende plaat aantoonc, en men nog duidlijker uit eene afbeelding van twee rhinoceroshoornen, in natuurlijke grootte, bij KLEIN te vinden, zien kan.

Ten aanzien van de bestanddeelen en het wezen schijnen de hoornen uit gelijkwijdige hoornachtige draaden te bestaan, welke aan de benedenste helft, bijzonder aan de achterzijde van den voorsten en de voorzijde van den achtersten hoorn, op verscheidene plaatsen, met de uiterste enden der spitsen uitsteeken, zoo dat de oppervlakte hier en daar zoo ruuw en oneffen in het aanruken is, als een borstel. — De bovenste helft is glad en effen, gelijk de hoornen der osfen.

De lengte van den voorsten hoorn des kleineren rhinoceros was één voet, en de middellijn der grondvlakte bedroeg vijf daim. — Die van den grooteren was tweemaal zoo lang, en de grond-



grondvlakte hield zeyen duim in de middellijn; dan het dier zelf was deswege niet naar evenredigheid grooter. — De koninglijke akademie der weetenschappen te Stokholm bewaart, in haare verzameling van natuurlijke zeldzaamheden, een paar hoornen van eenen rhinoceros met twee hoornen, waarvan de voorste twee en twintig, en de achterste zestien duim in de lengte heeft. — De afstand deezer beide hoornen van elkander bedraagt naauwlijks twee duim. — Zij zijn echter van die hoornen, welken ik in Afrika gezien heb, daarin onderscheiden, dat zij ligter van kleur en rechter, ook aan de zijden platter zijn, zoq dat, bijzonder het bovendeel des achtersten voorwaard zoo wel, als rugwaard, taamlijk scherpe kanten of sneeden heeft. — Deeze hoornen zijn waarschijnlijk uit een der noordlijke gewesten van Afrika gekomen, wjl de Zweedsche gezant, vrijheer **EMANUEL DE GEER**, dezelve op zijne reizen te Napels voor het fraaie kabinet van zijnen vader, den koninglijk Zweedschen hofmaarschalk, gekocht heeft. —

Wat aangaat het hair, kan men zeggen, dat dit dier gantsch naakt is. — Doch worden 'er eenige weinige donkere hairen, naar borstels gelijkende, en omtrent één' duim lang, aan den rand der ooren, gelijk ook sommige, maar zeer weinige, tuschen en rondom de hoornen, insgelijks aan het uiterste end van den staart gevonden. Dezelve is omtrent één' duim dik, en wordt van zijn begin af naar het end toe allengs dunner. En juist aan den uitersten rand, of het uiterste spits end des staarts zitten stijve hairen, ter lengte van éenen of één' en eenen hal-

ven duim. Aan die hairén, welke naar het hart de ligchaam van het dier gekeerd zijn, ziet men duidelijke blijken, dat zij sterk afgesleeten zijn. —

De voeten hebben, gelijk men ook uit de bijgevoegde aftekening kan zien, naauwijks een grooteren omtrek, dan de beenen. — Naar voren zijn zij met drie hoeven, die niet zeer uitsteeken, voorzien: de middenste van die is de grootste en de rondste. — Van onder bestaan de voeten, gelijk bij de olifanten, uit eene huid, welke eenigzins eeltachtig is, en zij zijn, wanneer men den rand, welchen iedere hoef maakt, en eene insnijding aan de hielen uitzondert, bijna cirkelvormig van gedaante.

Tot de ontleding; gelijk ook tot de beschrijving en uittekening verkoos ik den kleineren rhinoceros. — En desnietteenstaande waren wij, benevens onze manschap, in 't geheel zes personen, niet in staat om hem van de plaats te bewegen, toen ik hem, meer gemakshalve, op den rug wilde wentelen; alhoewel dit ook grootdeels daarvandaan kwam, dat mijne Hottentotten al te luie en onwillige helpers waren.

Wij sneeden dertshalve in den stand, waarin het bijstergroote dier lag, de linkere zijde op, en namen een aanzienlijk stuk der dikke huid weg. Dit konden wij niet zonder veele moeite, en dikwijls herhaald slijpen onzer mēsen in 't werk stellen. — Ofschoon het dier meer dan vier en twintig uren gelegen had, en een bloedige schuim uit de wonde giste, was het vleesch echter door de dikke huid tot nu toe voor de verrotting bewaard gebleeven. — Wij brieden terstond iets daarvan op gloeiende koolen. De smaak kwam,

naar

naar mijnen dunkt, het zwijnevleesch zeer hard, maar was veel grover. — Middelerwijl hielden wij met ééne hand bij de ribben open, en hielpen elkander door scheuren en snijden de holte des buiks te ontledigen. — Met den grootsten haast maakte ik de noodige tekeningen en beschrijvingen dier inwendige deelen, en met zé insgelijks. — Daarop namen wij het darmnet of middenrif weg, en een Hottentot kroop naakt tot aan zijn middel in het dier, om 'er de long en het hart uittehaalen. Vermits het dier eigenlijk van den schoot in de groote longader gestorven was, was de long ook reeds eenigzins aan 't rotten geraakt. Zij was ook, benevens de lever en milt, niet lang in de opene, vrije lucht geweest, of alle deeze stukken begonnen volkomen ter verrotting overtegaan. — De sterke middaghitte, en dorst en stank maakten mijnen arbeid wel ten hoogste onaangenaam, walglijk en gevaarlijk; ondertuschen deed ik echter de volgende nieuwe ontdekkingen:

Het ingewand van den rhinoceros met twee hoornen geleek, voor zoo veel ik waarneemen kon, allerméest naar het ingewand van het paard. — Bijgevoeg behoort de neushoorn, niet tegenstaande hij hoornen heeft, geenzins tot de herkauwende dieren, maar tot die geenen, welke vet of smout, maar geen smeer of talk, hebben. — De maag zweemde eenigzins naar die van een paard, maar nog meer naar die van den mensch of een zwijn. Haare lengte bedroeg vier, en haare middellijn twee voet. — Hier begon een lange darm, die veertien Zweedsche ellen, of achten twintig voet in de lengte, en een hal-

halven voet in de middellijn hield. Hij eindigde drie en een' halven voet van een' grooten blinden darm, (indien ik hem zoo noemen kan) die aan zijn begin even dezelve wijde als de maag, naamlijk die van twee voet, had; maar een weinig meer dan viermaal zoo lang als breed was, naamlijk acht en een' halven voet lang was. Dezelve was dubbel aan het ruggraad gehecht, tot dat hij ten laatste tot op een' halven voet vernauwde. —

De nieren hadden ook éenen voet in de middellijn. — De milt was nauwlijks éenen voet breed, maar vier voet lang. — Het hart had de lengte van één' en eenen halven voet, en dezelve breedte was niet veel minder. — De rechter lap der long had eene insnijding, maar was voor het overige onverdeeld en twee voet lang. De linker lap bestond wederom uit twee stukken, waarvan het kleiner 't naast bij de grondylakte van het hart gevonden werd. — De breedte der lever was van de rechter naar de linker zijde drie en een' halven voet, en haare lengte van boven naar beneden twee en een' halven voet. Zij bestond uit drie even groote, maar merklijk van elkander onderscheidene, stukken, *lobi*, en daarenboven nog uit een klein stuk, *lobus*, welk een uitwas van de bolronde zijde der lever in 't midden van haaren bovensten rand scheen te zijn. — Van de galblaas kon ik geen spoor ontdekken. Hierin gelijk de neushoorn naar het paard.

Eindelijk opende ik de maag, die zeer dik en opgeblazen was, om te onderzoeken, wat voor voedsel de rhinoceros gebruikte. — De inhoud derzelve was nog gantsch onverteerd en frisch, bestaande voornamlijk uit in stukken gekrauwde wor-

wortelen en takjes, van welken veelen nog bijna een' kleinen vinger lang waren; maar een groot gedeelte daarvan bestond ook uit sappige kruiden en gewassen, waarvan ik eenige groene en fleekelachtige meende te kennen. — Alle deeze spijzen bradden eenen sterken en niet onangenaamen specerijachtigen reuk uit, welke den stank, uit de rottende ingewanden ontstaande, taamljk verminderde, en waarschijnlijk door een bijzonder kruid, of veel liever wortel, welke beide mij echter onbekend waren, veroorzaakt werd.

In den drek van dit dier, die naar den paardenmist gelijk, maar drooger is, en waarvan ieder keutel vier duim in de middellijn heeft, bespeurde ik eene menigte blaadjes van bast en veelte houtdraden: eene eigenschap, waarop de jagers bijzonder acht geeven, om den drek des rhinoceros van dien des rivierpaards, welk allenslijk gras eet, te onderscheiden. —

Daarna stak ik mijne hand in de keel van het dier, en bevond de tong zeer week en zacht: juist het tegendeel van dat geen, 't welk men zich verbeeld heeft, naamlijk, dat het door zijn lekken doode, of dat het menschen en dieren dood lekken kon. — Op gelijke wijze stond ik verbaasd, dat ik zoo wel bij dit, als bij twee andere rhinocerosen, welken ik onderzocht heb, in 't geheel geene voorste tanden aantrof, offchoon een van die twee vrij oud scheen te zijn. — Inderdaad had de neushoorn ook weinig plaats voor die tanden, vermits de muil naar vooren toe zoo zeer spits toeloopt, dat hij daar slechts één' en een' halven duim breed is. — Daarenboven behoeft het dier dergelijke tanden ook niet eens, omdat zijne lippen even zoo hard als zijne huid

heid zijn, en het kruiden- en zakjes des te ligger daarmede afsnijden kan, omdat de onderste lip en kinnebak in de bovenste, die merklijk uitsteekt, insluit. — Deze soort van rhinoceros kan dus waarschijnlijk even zoo behendig zijn voedsel met de lippen opvaten, en in den mond brengen, als de heer PARSONS van den rhinoceros met één hoorn heeft aangemerkt.

Tegenwoordig was het mij niet mogelijk, het vleesch van de hersfenpan en de overige beenderen aftelosien, om dezelve ontleedkundig te kunnen onderzoeken. — Ik hoopte, dat, tegen den tijd mijner terugkomst in deeze landstreek, de adelaars en de wolven mij deeze moeite zouden gespaard hebben. — Mijne verwachting bedroeg mij ook niet, en ik heb de hersfenpan van den kleinen rhinoceros, door mij ontleed, geheel en ongeschonden medegebragt. — Deeze zelve hersfenpan is het ook, waaraan de bijgevoegde tekening, op de tiende plaat te zien, gemaakt is, en waarvan ik de volgende beschrijving hier nog wil mededeelen.

Beide de kaakebenen, in hunne gewrichten samengevoegd, hebben te samen achterwaard de hoogte van negentien, en voorwaard van het spitse der snuit af vijftien duim. De lengte van hetzelfde spitse der snuit tot aan den uitersten rand der hersfenpan bedraagt in eene rechte lijn drie en twintig duim, en dus nagenoeg twee voet. — Doch, om onnoodige wijloopigheid te mijden, beroep ik mij verder op de medegegeelde afbesl-

In de *Philos. Transact.*, 1735, p. 100, is de afbeelding van de hersfenpan van den kleinen rhinoceros te zien.

ding", waaruit de grootte en de evenredigheid der overige deelen tot elkander zeer ligt te zien is.

De kleine hoorn is aan het voorste gedeelte van het voorhoofdsbeen bevestigd: men zal derhalve uit de aftekening gemakkelijk kunnen afleiden, dat de pijnnaad  *sutura sagittalis*, toegegroeid is, en, gelijk het achterhoofdsbeen, in het dwars eenen rand maakt, waarop het hoorn loodrecht naar de ronde en platte uitpuilingen, *processus condyloides*, van welken de eene in de meergemelde plaat afgebeeld is, neergaat. De holte der hersfenpan strekt zich niet verder, dan het zijbeen van den kop, *os bregmaticis*, uit. De overige beenderen zijn tamelijk dik, en dit zoo ongemeen groote dier wordt door hersfenen, naar evenredigheid van het dier zekerlijk zeer klein bestierd. Deszelfs hoke is nauwlijks zes duim lang, en vier duim hoog; maar ten aanzien haarer gedaante eirond. — Om den lichaamdijken inhoud dezer holte des te zekerder te kunnen bestemmen, vulde ik ze met erwteten, welken ik daarna mat, en die niet meer dan vijf achtste van een mangel bedroegen. — Ten einde de evenredigheid tuschen de hersfenen des rhinoceros en des menschen te vinden, vulde ik naderhand ook eene middelmaatige hersfenpan van een mensch met erwteten, en in dezze gingen vijftien zestiende van een mangel. — Daartegen is het neusgat zeer groot, en dit brengt veellicht tot den scherpen reuk van dit dier niet. Men oordeelt, dat de hersfenen van een menschen niet meer dan een derde van die van een rhinoceros groot zijn. Men oordeelt, dat de hersfenen van een menschen niet meer dan een derde van die van een rhinoceros groot zijn.

weinig toe. — Ten minste pleegen de natuurkenners den voortang der honden ten aanzien van den reuk hieruit te verklaren; dat de reukzenuwenhuid, of de zoogenaamde Schneidersche huid derzelve, wanneer men alle haare vouwen uit elkander trekt; zoo groot is, dat men het gantsche ligchaam daar mede bedekken kan, dat integendeel de reukzenuwenhuid des menschen slechts toereikende zou zijn, om het hoofd te overtrekken.

Betreffende de tanden, bemerkte ik, gelijk ook in de afbeelding op de tiende plaat te zien is, bij de beide oudsten der voorheen gemelde drie rhinocerosen, aan iedere zijde, in ieder kaakebeen maar zes, en bij den jongsten zelfs niet meer dan vijf, kiezen; doch inwendig in den muil werd ik nog de merktekenen van twee aan weerskanten gewaar, van welken de voorste begonnen had ten voorschijn te komen, terwijl de achterste bijna nog geheel onder het tandvleesch verborgen was. — Hieruit volgt, dat een gantsch volwassen en oude neushoorn-zeven tanden of kiezen in ieder kaakebeen, en dus over 't geheel acht en twintig heeft. — Geheel naar vooren aan het verhemelkebeen schijnt dit dier een' uitwas te hebben, die naar teene zelfstandigheid, als die der tanden zweemt, maar die aan de hersenspan, door mij medegebragt, verlooren is gegaan. — Doch wegens den grooten afstand van het onderste kaakebeen kan die tandachtige uitwas nauwelijks tot dat oogmerk dienen, waartoe de tanden geschikt zijn. — Ondertusschen heeft de heer PALLAS mij tot dit vermoeden aanleiding gegeven, die, nadat ik hem een afdrukfel



fel van mijne tekening toegezonden, had, zoo goed was, mij zeer fraaije afbeeldingen van de hersenpan eens neushoorns, hem door den alomberoemden hoogleeraar CAMPER, ten behoeve van de *acta academiae scientiarum Petropolitanae*, medegedeeld, tot een geschenk, te zenden. — De stipjes, bij de hersenpan getekend, zullen dienen, om den stand en de plaatsing der hoornen en lippen aanteduiden.

Uit dat geen, 't welk ik boven gemeld heb, te weeten, dat de rhinoceros door een' enkelen schoot gedood was, blijkt duidlijk, dat de huid van dit groote dier, offchoon buitengemeen dik, echter niet zoo ondoordringbaar is, als sommigen zich verbeelden. — BONTIUS heeft reeds aangemerkt, dat men het met eenen kogel, gelijk andere dieren doodschieten kan. — Ik weet zelfs, dat de huid van den neushoorn zoo wel, als die van den olifant, ook met spiesen doorstookten kan worden. Ik beval eenen mijner Hottentotten, aan eenen der gedooide rhinocerosen met zijne hasagai eene proef te neemen. Alhoewel dit geweer in 't geheel niet gesleepen is, en geene andere punt en scherpte heeft, dan die 'er door het smeeden aan gegeven is, zoo kreeg het nochtans door eene zekere handgreep zoodaanig eene kracht, dat het op eenen afstand van vijf of zes schreeden de dikke huid zoo doorboorde, dat het een' halven voet diep in het ligchaam inging. — De Hottentotsche en Kaffersche jaegers pleegen slaapende olifanten en rhinocerosen zachtkens te besluipen, en hun meer wonden op eenmaal met deeze spies toetebrengen. Daarna gaan zij het gewonde dier eenen of eenige dagen op het

L1 spoor

spoor na, tot dat het dood gebloed, of aan zijne wonden gestorven is. — Doch, om zekerder van hunne overwinning te zijn, hebben zij ook wel de gewoonte, om hunne hasagaien, spiesfen of harpoenen kort te vooren te vergiften, ten einde een zoo groot dier zoo veel te krachdaadiger te wonden. Dan behoeven zij niet zoo veele dagen lang geduld te hebben, eer zij zich over hunnen buit kunnen verblijden. — Een boer verhaalde mij, dat hij eens eenen olifant, op deeze wijze gewond, binnen vier en twintig uren had zien sterven.

De rhinoceros, welke anders graauw of grijs van kleur pleegt te zijn, wordt schielijk zwart, wanneer hij sterk gejaagd wordt. Dit komt daar van aan, dewijl het slijk, in de zon droog geworden, en het stof, door het zweet nat wordt gemaakt. — Ik heb zelf eens een duidelijk voorbeeld daarvan gezien, vermits een rhinoceros, door anderen gejaagd, onvermoeds, slechts veertig of vijftig schreeden verre van mijnen wagen, voor mij voorbij liep. Dat dier was veel donkerder van kleur, dan één van die acht rhinocerosfen, welken ik gezien heb.

Vooris moet ik hier nog waarschouwen, dat men zich door de meening van den heer DE BURYON of aangaande de wijze van het paaren van den rhinoceros met één' hoorn, als of zulks van achter of achterwaard geschiedde, niet moet laten verleiden, om dezelve ook op de rhinoceros-

of Nederl. Vert. deel XII.

cerossen met twee hoornen toetepassen. — Naar allen schijn is deeze meening ten aanzien van de beide soorten des neushoorns zonder grond. — Ten minste was bij die rhinocerossen met twee hoornen, welken ik onderzocht heb, de roede even zoo verre naar vooren onder den buik geplaatst als bij het paard, maar ten aanzien der grootte veel kleiner, dan bij het laatstgenoemde dier. — Bij den rhinoceros, dien ik ontleed, en welks roede ik mede gebragt heb, was zij maar zeven of acht duim lang: die van een' anderen rhinoceros, naar allen schijn vrij oud, was ook niet langer. — Volgens den heer PARSONS, beschrijft de graaf DE BUFFON dezelve bij den rhinoceros met een hoorn als nog korter. Van den stand van dit lid zegt hij ondertuschen geen enkel woord; maar grondt zijn vermoeden eenig en alleen op eene bijzonderheid, welke men wil bemerkt hebben, te weten, dat de rhinoceros hetzelfde te rug of achterwaard buige, en bijgevolg in dezelve richting watere. — Dan, dit is veelligt eene toevallige en gebrekkige vorming geweest, of het mag ook wel zindelijkheid halve geschied zijn; te meer, vermits de tweehoornige rhinoceros een' zeer fijnen reuk heeft, en de zindelijkheid schijnt te beminnen, doordien hij zekere plaatsen aan boschen opzoekt, daar hij zijn water maakt. — Veelligt heeft dat lid ook wel eene pees of spier, die het in de hoogte heft, om, wanneer het noodig is, eene andere richting daar aan te geeven.

Doch ik vrees, dat ik verdriet bij mijne lezers zou verwekken, bijaldien ik thans nog meer van dit dier, hoe zeldzaam en merkwaardig het

ook is, wilde melden. — Het overige, welk ik van den rhinoceros nog te zeggen heb, wil ik derhalve telkens, wanneer het mij op mijne reize wederom voorkomt, stukswijze nahaalen.

De heer IMMELMAN werd eindelijk ook wegens mijn langduurig ontleeden verdrietig, en begaf zich daarom vooruit op den weg naar huis, dat is, naar onzen wagen, ten einde om ter eenen lömmerrijken boom te kunnen uitrusten. — Om den kortsten weg te neemen, reed hij over eenen heuvel, met heesters begroeid. Maar naauwlijks was hij 'er boven op, of hem ontmoette een neushoorn, en hij zou van dit groote dier onfeilbaar vertreeden geweest zijn, bijaldien niet zijn paard door eenige zijsprongen zich zelve en zijnen ruitjer aan de oogen en den reuk des neushoorns zoo schielijk had onttrokken. — Men moet bij deeze gelegenheid aanmerken, dat dit dier, naar evenredigheid van de grootte zijns ligchaams, kleine, diep in het hoofd gezonkene, oogen heeft, waarmede het slechts onduidelijk, en enkel in eene rechte lijn voor zich heen kan zien. Maar 't geen het ten aanzien van het gezigt verliest, wordt het zelve door zijnen fijnen reuk en scherp gehoor overvloedig vergoed. — Om deeze reden wordt de neushoorn op het geringste geruisch terstond opmerkzaam, en zoo ras het iets dergelijks verneemt, spits het de ooren, staat stil, en luistert. — Boven alle dingen moet men zich wel in acht neemen, om dit dier niet aan de windzijde al te nabij te komen, wijl het terstond zijnen vijand bemerkt, en dien verder naspoort.

Nadat de heer IMMELMAN den rhinoceros ter naauwer nood ontkomen was, nam hij eenen om-

omweg, om door eene kleine vlei weder op den rechten en veiligen weg te komen. — Hij trof mij reeds op denzelfven aan, en wel op eene plaats, alwaar ik voor mij en mijne ruïn bescherming tegen de zwaare zonnehitte zocht, en mijne schetsen en tekeningen overzag. — Hij was nog taamlijk buiten den adem, toen hij mij zijne ontmoeting verhaalde; en ik misgunde hem eenigermate het geluk, dit gedrochtlijk dier en zijne beweegingen onder de dikke huid voor een' zoo geringen prijs gezien te hebben. — Dap, in den haast had hij zelf zoo weinig daarvan bemerkte, dat wij ras het gemeenschaplijk besluit namen, om de gemelde hoogte aan den anderen kant, daar de neushoorn hem naar beneden had gejaagd, op te rijden. Wij hoopten het dier van daar op het vlakke veld in 't gezigt te krijgen. — Doch, om door onze uitwaasfemingen niet ontdekt te worden, bijaldien het veelligt weder in het bosch gegaan ware, wierpen wij stof in de lucht, om daardoor den wind naauwkeurig uittevoorschen, ten einde wij regelrecht tegen denzelfven konden inrijden. — Wij waren ook nog niet verre gevorderd, toen mijn paard een weinig weerspannig begon te worden, en eindelijk naauwlijks meer van de plaats te brengen was, juist op gelijke wijze, als het zich vooreen aangesteld had, toen ik naar de beide doode rhinocerosen reed. — Ik zeide aan mijnen reisgenoot, dat dit een teken was, dat hieromtrent een rhinoceros zich ophield. Maar hij ontkende de mogelijkheid, wyl het hem niet inviel, dat hier meer van die dieren konden zijn, en reed mij dus na. — Wij reeden verder voorwaard, tot dat ik slechts vijftien schreedden van mij iets

hoofde, als of een dier zich zacht oprechtte. Onmiddelijk daarop stak een rhinoceros met twee hoornen zijnen kop over een heestergewas uit. — Ik was terstond daarop bedacht, om schielijk weerom te keeren, en wenkte mijnen geleider, om het ook, maar zoo stil als mogelijk was, te doen. — Deeze kreeg den snuit des rhinoceros insgelijks in 't gezigt, en wij reeden langzaam te rug. — Dan de paarden maakten desniettegenstaande een taamlijk geruisch in de afgevalene drooge bladen en takjes, waarmede de naauwe weg tusschen de boschen overal zangevuld was. — Om deeze reden bleeven wij niet in gebreke, geduurende onzen terugtogt geduurig omtezen, ten einde met allen spoed de vlugt te nemen, wanneer de neushoorn veelligt door het geruisch gaande was geworden, en ons vervolgen wilde. —

't Geen ik hier wegen noem, waren niet anders dan gangen of paden, welken de buffels en rhinocerosen door het dichte bosch en heestergewas gemaakt hadden. — Doch onder deezen waren ook veelen, die wegens hooge en ondoordringbaare boschen ophielden, en niet verder voortliepen. — Naar zulke plaatsen hadden wij op onze vlugt ligtlijk kunnen afdwaalen, en aldaar door den rhinoceros, als in eene val, gevangen en vertreeden worden. — Deeze ontmoeting maakte ons intusschen bijkans iederen bosch verdacht, wijl wij beducht waren, dat 'er een rhinoceros in schuilen mogt, en zulks benam ons in 't vervolg allen lust, om in boschachtige strecken dit gevaarlijk dier zoo stout na te spoorren. — Uit verscheidene omstandigheden besloot ik echter, dat deeze rhinoceros een gantsch  
ande-

andere, dan de vorige, welke den heer IMMELMAN op de vlugt gedreeven had, geweest is, en dat de reden, waarom hij ons niet vervolgd heeft, deeze was, vermits hij door onze behoedzaamheid, om thans tegen den wind te rijden, verhinderd is geworden, ons door den reuk te bespeuren. — Daarenboven hoorde hij ons spreken, en het geruisch der takjes en bladen veelligt niet nauwkeurig genoeg, om op ons los te gaan; en men kan ook duidlijk zien, dat hij aan dien kant, welke onder den wind was, en van waar hij dus geenen reuk bekomen kon, zeer voorzigtig eene dikke en hooge boschaadje tot zijnen voormuur uit had gezocht. — Gelijk ik van achter uit de beweging en houding van mijn paard oordeelde, scheen hetzelfde reeds op den afstand van veertig of vijftig schreden den rhinoceros door den reuk bespeurd te hebben, ofschoon de wind van dien kant maar zeer slap was.

Op den weg naar huis (zoo noemden wij altijd gelijk ik boven reeds met een woord heb aangemerkt, onze wagens, of onze legersteden in de woestijn) kwamen wij op een' pistoolschoot nabij eenen troep elandieren. — Waarschijnlijk waren het dezelve, welken wij deezen morgen te vergeefs hadden nagezet; maar tot onze merklijke verwondering toonden zij tegenwoordig bijna in 't geheel geene vrees. — De mannetjes, welke de gewoone grootte van een paard hadden, scheenen veel sterker van lijf en leden te zijn, dan de wijffjes, en hadden, naar het ons voorkwam, eenen bezwaarlijken loop.

Des avonds kreegen wij een onverwacht be-

zoek, naamlijk van acht ingezetenen uit de landstreek Kamdebo, die met vier wagens herwaard kwamen, en twee vrouwen en twee kinderen bij zich hadden. — Zij wilden naar de bovengemelde zoutgroef bij de Zwartkopsrivier rijden, om zout te haalen. Maar toen zij van ons hoorden, hoe droog en dorre het overal op den weg derwaard was, gingen zij alleenlijk met twee wagens derwaard, ten einde niet, wanneer zij al te veel bij elkander waren, gevaar te loopen, om al te groot gebrek aan water te lijden. — Zij verhaalden ons dat zij heden, bij toeval, eenen rhinoceros, dicht aan den weg liggende, ontmoet en opgewekt hadden, maar die mischien door het menigvuldig gedruisch, van alle zijden gemaakt, bevreesd geworden, voor hen voorbij geloopt was, zonder hen te beschaadigen. Voorts verelden zij, dat eens een rhinoceros eenen wagen aangetast, en op den neus en de hoornen een taamlijk end weegs verre met zich weggevoerd had. — Ik vernam ook van hun, dat de ziekte en sterfte onder de paarden zich in de landstreeken van Kamdebo reeds had begonnen uittebreiden, ofschoon men ze anders niet eer dan in Grasmaand aldaar plag te bespeuren. Men meende, dat de groote en algemeene droogte van dit jaar wel de voornaame oorzaak daarvan was.

VEER-




 VIERDE AFDEELING.

*Reize naar de Kleine Vischrivier. Verscheidene ontmoetingen met Rhinocerosen, en andere dieren.*

**N**u bevonden wij, dat het niet langer der moeite waard was, hier op eene zeeke te loeren, wij alle poogingen toch te vergeefs waren. — Wij vertrokken dus, den negen en twintigsten van Louwmaand des morgens, van hier, namen onzen weg zuidwaard, en maakten jagt op buffels en koedoes; van welke laatsten, een in den vollen loop zijne toevlugt in de rivier nam.

Naauwlijks hadden wij des avonds onze trekbeesten uitgespannen, en onze paarden ontzield, of 'er kwam een groote neushoorn slechts vijftig schreedent verre voorbij onzen wagen, waarschijnlijk zonder ons zelfs in 't geheel ge-  
waar te worden. — Van deezen rhinoceros heb ik boven insgelijks reeds gesproken. Hij was, gelijk wij terstond bemerkten, op de vlugt, en kort te vooren van twee jaagers; tot ons gezelschap behorende, gejaagd. Hij was ook reeds een goed end weegs ons voorbij, eer wij ons geweer van den wagen konden haalen: wij deeden echter nog wel twee schooten op hem, maar die niet anders dan vruchtloos konden zijn. — Onze jagthonden, welke aanvankelijk het dier op de hielen volgden, maakten bij zijne kolosusgrootte eene ongemeen kleine ver-  
100:

tooning. — Het zette intuschen, onder gestadig opheffen en neerlaten van den kop en hals, zijnen loop zonder ophouden voort, die, eigenlijk gesproken, wel niet anders dan eene soort van sterk gaan was, het dier echter zeer schielijk verder bragt, en die op den slag van ons geweer in een' zeer snellen galop veranderde. — De rhinoceros, zegt men, komt daar in met den olifant zeer wel overeen, dat hij zonder uiterusten verscheidene mijlen verre van de plaats, daar hij met ernst gejaagd of ontrust is, wegloopt.

Den dertigsten reisden wij naar de kleine Vischrivier, in hoop, dat onze voorgenomene jacht op zeehoeien of rivierpaarden aldaar beter zou gelukken. —

Den volgenden dag maakten wij jacht op elanddieren. — Ten laatste ontmoetten wij in deeze eenzame landstreek eenen jongen boer uit het rechtsgebied Kamdebo, die met eenen slaaf en twee zijner Hottentotten herwaard gereisd was, om eene bekwaame en voordelige woonplaats voor zich uittezoeken, en hier middelerwijl aan de beste stukken van eenen buffel, door hem geveld, met zijn reisgenootschap, zijn middagmaal hield. — Ingevolge de aanleiding, ons door deezen man gegeven, zochten wij hieromtrent drie rhinocerosen op, naamlijk een wijfken, met een halfvolwasfen jong, en een mannetje, welk aanmerkelijk grooter dan het wijfken, en het grootste van alle de rhinocerosen, welken ik ooit gezien heb, was. — Dit laatste trof de kogel van

eenen Hottentot in de voorste liersch. — Hierdoor werd de neushoorn getergd, en liep verwoed uit het bosch op het open veld, alwaar alle de jaegers, met paarden voorzien, hunne posten genomen hadden, en nu met zoodaanige vreeze en schrik bevangen wierden, dat zij allen zich op de vlugt begaven. — De voornameste pogcher en grootspreker onder ons was de eerste, welke den anderen het voorbeeld tot de vlugt gaf, en de laatste, die wederom keerde, om het hinkende dier te helpen vervolgen, welk zich kort daarop naar eenen anderen kant wendde, en op die wijze in een dicht bosch ontkwam. —

Een van mijne Hottentotten, die eigenlijk onze voerman of koetsier was, en welken ik een weinig in het schieten onderrecht, en thans met een' snaphaan voorzien had, werd insgelijks beschuldigd, dat hij, bij deeze gelegenheid, meer bedacht was geweest, om zich te verschuilen, dan te schieten. — Vermits ik nu deswege hem zijnen snaphaan ontnam, en dien aan eenen der Boschhottentotten gaf, scheen hij wel geen verdriet daarover te laten bespeuren, maar nogthans de straf en hoon, hem aangedaan, zoo veel te sterker te gevoelen, dewijl hij van dien tijd af aan, offchoon gantsch ongewapend, veel moed en vaardigheid betoonde, en daardoor dien avond nog in gevaar geraakte, om door eenen anderen rhinoceros vertreden te worden. Voorts lieten wij nu onze paarden staan, om met sommigen onzer Hottentotten te voet den gekwetsten neushoorn op het spoor te vervolgen. — Dit naspooren zet-

ten

ten wij eene halve uur voort. — Des avonds reeden wij naar onzen wagen te rug, maar het grootste gedeelte der Hottentotten kwam eersden volgenden morgen te huis, nadat zij een jongen buffel geschooten hadden.

Op dezen zelven avond vonden twee onzer Hottentotsche jaegers eenen rhinoceros op de rechter zijde liggen, en zoo vast slaapen, dat hij niet ontwaakte, niettegenstaande zij toegvalliger wijze door het tegen elkander stooten van hunne snaphaanloopen een vrij sterk geraas gemaakt hadden. — Zij waren slechts twee of vier schreden van hem verwijderd, toen zij hem in de boschaadje allereerst in 't gezigt kreegen, en hem met zijn achterend naathen toegekeerd vonden. — In de eerste ontsteltenis leiden zij terstond aan; maar toen zij bevonden, dat hij daarvan niet wakker wierd, namen zij eenen omweg om eenige struiken, ten einde den mond hunner geweeren genoegzaam voor den kop van het dier te kunnen houden, en dus de kogels hem in de hersenen te jaagen. — Doch, wijl de neushoorn desniettegenstaande naderhand nog eenige sterke bewegingen maakte, waren zij echter bekommerd, dat hij van zijne bedwelming of flauwte weder mocht bij komen; daarom laadden zij op nieuws, en gaven hem nog eenige schooten in de borst. — Toen ik den volgenden dag den rhinoceros, daags te vooren geschooten, ontleeden en nauwkeuriger onderzoeken wilde, bevond ik, dat de gemelde beide Hottentotten het ingewand terstond na den dood uit het dier genomen hadden, om het vleesch des te beter voor de ver-

rotting te bewaaren. — Ondertuschen kon ik echter aan de lever zien, dat deeze foort van dieren geene galblaas hebben: eene bijzonderheid, welke een van ons jagtgezelschap mij had willen betwisten.

Een mijner Boschhottentotten, dien wij bevolen hadden, bij het dooden des rhinoceros den anderen behulpzaam te zijn, bragt ons door zijn lang uitblijven in groote verlegenheid. — Hij had zich naamlijk, in plaats van te doen, 't geen hem aanbevolen was, liever naar het elanddier, te vooren reeds geschooten, willen begeeven, omdat de Hottentotten op de zenuwen en zenuwachtige uitbreidingen, *aponeuroses*, op den rug deezer dieren, een' hoogen prijs stellen, dezelve gebruikende, om 'er hunne pelsmantels mede te beboorden, en 'er liffen van op te zetten. — Offchoon nu deeze Hottentot, overeenkomstig onze krijsartikelen, stokslagen te verwachten had, kwam hij echter met volkomene vrijmoedigheid te rug, en bragt verscheidene honigraaten mede. Teffens deed hij in zijne taal eene aanspraak, tot zijne ontschuldiging dienende, welke wij zoo verklaarden: — Dat een bijenverraader hem geheel en al van de streek, alwaar de rhinoceros lag, weggelokt, en naar die, daar het elanddier geweest was, heen geleid had; dat hij nu integendeel eene aanzienlijke menigte honig medebragt, om mij den mond daarmede te smeeren. — Deeze ontschuldiging liet ik tegenwoordig ook gelden, wijl mijne reisgenooten tot de honigraaten, een' zoo grooten trek hadden, en eenpaarig verklaarden, dat de Hottentot versta-

standig gehândeld had, door liever den bijenverraader, dan onze bevelen te volgen. — Maar, hoe, bid ik u, had toch een onnozele Boschhottentot, op den wilden grond omtrent de Zondagstivier gebooren en opgevoed, de kunst geleerd, om iemand omtekoopen? Had hij ze van zijne eenvoudige landslieden, of door den omgang met meer verlichte bewooners van volkplantingen geleerd? De kennis van het menschlijk hart in den staat der wildheid verliest 'er bij, dat ik hier deeze vraag niet zoö naauwkeurig kon onderzoeken, als het noodig zou geweest zijn, om ze met grond te beantwoorden. — Het is ondertusfchen merkwaardig, dat de meer beschaafde Hottentotten in Houtniquas dikwijls de pooging doen, om door honig hunne richters te verzachten, en zekere vrijheden voor zich te verwerven.

Heden plonderden wij een struisvogelsnest. — Ook maakten wij jagt op een elanddier, welk, gelijk ik voorheen verhaald heb, bloed zweette. — In den nacht belegerden wij wederom een diepte, in welk zich rivierpaarden ophielden; uit dezelve kwam ook wel een rivierpaard ten voorschijn, maar het ontvlugte, nadat 'er twee schooten in het duistere te vergeefs op gedaan waren. 39

## Den

39 [„ Ik kan niet nalaaen, ten besluite van des schrijvers verhandeling over het rivierpaard en de wijze, om 'er jagt op te maaken, hier nog kortlijk het volgende aanteteken. De heer SPARMAN beschrijft in het voorgaande de menigvuldige vergeeffche en gevaarlijke jagten, door hem en zijn reis- en jagtgezelschap met het oogfchijnlijkst leevensgevaar op die dieren gedaan; „ ter-

Den derden van Sprokkelmaand zagen onze Hottentotten weder twee rhinocerosen: dit is als een bewijs van het aantal, en dat dit land genoeg-

terwijl zij, niettegenstaande alle hunne aangewende moeite, echter geen een volwasen dier hebben kunnen vangen, maar slechts een kalf van ruim veertien dagen oud verrast en in hunne magt gekreegen hebben. — Ondertuschen is de heer GORDON, die groote bevorderaar van de natuurlijke historie der dieren van dit gedeelte van Afrika, in zijne jagten op de rivierpaarden zeer veel gelukkiger geweest. Want, volgens het zeer voortreffelijk bijvoegfel, door den heer profesor ALLAMAND bij des heeren DE BUFFON natuurlijke historie van het rivierpaard gevoegd in het twaalfde deel der Nederd. overzetting, blad. 45. enz., heeft die heer voor zijn deel alleen negen gedood; en in eene jagt, waarin hij den Kaapfchen opperbevelhebber, heer PLETTENBERG verzelde, werden 'er in eenige uren tijds een en twintig gedood; en het was toen niet dan op zijne tuschenspraak, dat men daar geene grotere slagting onder deed. Het getal deezer dieren moet derhalve daar zeer groot en zij gantsch niet schuw zijn geweest, toen de heer GORDON die jagt bijwoonde; twee bijzonderheden, welke den heer SPARMAN misten, en waarvan hij juist het tegendeel ondervond, naamlijk zeer weinige rivierpaarden, en daarbij zoo schuw, dat zij bijkans niet te naderen waren. Nogthans, 't geen zeer aanmerkelijk is, moet de jagt van den heer GORDON op die plaats voorgevallen zijn, da r ook de heer SPARMAN geweest is. Want zij is geschied op de zuider breedte van dertig graaden, en den oostlijken afstand van de Kaap de Goede Hoop van zeven graaden, aan eene rivier, welke de heer GORDON naar gemelden heer PLETTENBERG noemde, en waarfchijnlijk daaromtrent zal stromen, alwaar de heer SPARMAN in zijne landkaart van de Kaap en de omliggende landstreekten Plettenbergs Kolonte plaatst. De reden van deeze groote verandering ten aanzien deezer dieren, in dezelve landstreek, en in een' zoo kleinen tuschentijd, als 'er tuschen de jagt van den heer GORDON, en die van den heer SPARMAN inderdaad kan verloopen zijn, kan ik niet melden;

,, ten

hoegzaam als het eigenlijke vaderland of de bijzondere verblijfplaats dezer grootte dieren, eer de Europeërs herwaard kwamen, aan te merken is, zeer gewichtig. — Ook verdient het, als een bijdrag tot de kennis van de denkwijze der Hottentotten over 't algemeen, aangemerkt te worden, dat onze koetsier twaalf uren daartoe besteedde, om naar eene plaats, daar hij eenige dagen te vooren zijne houten tabakspijp vergeeten had, en van daar weder te rug te loopen, ofschoon hij in de helft van dien tijd eene andere pijp, die even zoo goed was, had kunnen vervaardigen: daar kwam nog bij, dat hij dien weg alleen en ongewapend ging, en dus in gevaar was, om door leeuwen verscheurd te worden.

L. Den vijfden deezer maand, namen de drie boeren, welke ons op de zeekoeienjagt te hulp waren gekomen, afscheid van ons, om naar huis te reizen, nadat wij in deeze velden elk-ander langer, dan ons vermoeden geweest was, gezelschap hadden gehouden. — De voornaame oorzaak deezer langere samenblijving was, dat de zeekoeienjagt ons zoo zeer mislukte.

## ZEVEN-

„ ten zij men wilde aanneemen, dat deeze dieren, door die  
 „ jagten en anderen, die 'er veelligt kort op gevolgd zijn,  
 „ schuw gemaakt, voor verre het grootste gedeelte veelligt  
 „ die landstreek verlaaten, en zich verder noord- en oost-  
 „ waard van daar, naar het land der Kafferen begeeven  
 „ hebben.”. C.]




 ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

 TERUGREIZE NAAR DE KAAP DE GOEDE HOOR.
 

---

## E E R S T E A F D E E L I N G.

*Terugreize van Bruintjeshoogten tot de Zwartkopsrivier. Van de Gunjemans-Hottentotten.*

**D**en zesden van Sprokkelmaand begaf ik mij met den heer IMMELMAN en mijne negen Hottentotten op den terugweg naar de Kaap, en kwam dien zelven dag, des namiddags, bij de bron Kwammedakka aan. — Nu begon ik eerst recht naar de stad aan de Kaap te verlangen, nadat ik, zoo goed als mij mogelijk was, het oogmerk mijner reize naar deeze landstreeken vervuld, en ik tot hiertoe menigvuldige voorvallen, inderdaad merkwaardig, en zoo veele dingen, mij voorheen onbekend, gezien, en mijnen tijd taamlijk aangenaam doorgebracht, maar ook veel meer en grootere bezwaarnissen en ongemakken, dan men zich verbeelden kan, doorgestaan had. — Ook moest ik thans mijne terugreize naar de stad aan de Kaap verhaasten, opdat de winter mij niet overvallen; en ik de gelegenheid, om met de schepen, uit Oostindie naar huis stevenende, naar Europa te reizen,
   
 of

of ten minste te schrijven, niet verwaarloozen zou.

Tegens den avond reed ik, benevens eenen Hottentot, naar de plaats, daar wij den negentienden van Wintermaand de beide rhinocerosen geschooten hadden. — Het grootste gedeelte deezer dieren was reeds opgevreeten of verstrooid, maar de hersenpan was nog geheel en gaaf. — Nadat wij den kleinften derzelven medegenomen hadden, vonden wij het wijfken van eenen rhinoceros, met zijn jong, voor ons op den weg. — Deeze dieren waren veelligt door de avondkoelte uit haare schuilplaatsen herwaard gelokt, en wilden thans, naar allen schijn, den nacht tot grazen besteeden. — Het jong had bereids de grootte van een' kleinen trekos, maar in vergelijking met de moeder zeer onbeduidende hoornen; voor het overige richtte het zich naauwkeurig naar alle de bewegingen der moeder. — Ik zou gaarn met geduld gewacht hebben, om de wijze, op welke deeze dieren vreeten, worteleu uit den grond haalen, en meer andere bijzonderheden na te vorschen. Maar de avond begon reeds sterk te vallen, en de nacht zou voor ons te gevaarlijk geweest zijn, wanneer wij dien, zonder vuur aan te steeken, in deeze landstreek, zoo overvloedig in leeuwen en rhinocerosen, hadden willen doorbrengen. — Daarenboven hadden de beide rhinocerosen ons reeds bemerkt; en zij luisterden bereids met gespitsde ooren, in de opening van een eng dal, daar wij noodzaaklijk door moesten rijden. Wij moesten derhalve, of zonder uitstel op hen los

A a a

gaan,

gaan, of hen op eene andere wijze wegjaagen. — Tot het eerste hadden wij den meesten lust, offchoon onze geweeren en laadingen op zulke groote dieren niet ingericht waren. Mijn snaphaan was wel met een' kogel, daar tin onder gemengd was, gelaaden; maar zijne zwaarte was te gering, om 'er eenen neushoorn snede dood te schieten. —

Niettegenstaande de gemelde zwaarigheden, begaven wij ons derwaard, en sloopen heimlijk achter een breed boschje, dat vooraan op het open veld vijftien schreeden van de beide neushoornen stond. Niet zonder mijn groot verdriet en ontsteltenis brandde mijn snaphaan zeer langzaam en sissend af, wyl de schoot, buiten mijn weten, in den vorigen nacht vochtig was geworden; en in steê van den ouden neushoorn in het hart te treffen, kwetste de kogel het dier slechts in den achterhoek van het onderste kaakebeen. — Deze wond noodzaakte het zelve intusfchen, om met het voorste gedeelte van zijn ligchaam een weinig naar beide zijden te wankelen. Het snoof ook sterk, en haalde beurtling door den neus adem, even als of het zijnen vijand door de lucht opspooren wilde: dan, wyl wij aan de windzijde waren, en het de lucht van ons niet krijgen kon, ging het verder voorwaard naar de plaats, van waar de schoot gekomen was, waar-schijnlijk om het geheele boschje, welk ons dekte, te doorzoeken; het kalf volgde zijne moeder op den voet na. Het hart begon ons zeer te kloppen, voornaamlijk wyl wij bevreesd waren, dat wij door het andere dier mogten vertrap worden, terwijl wij het eene wilden ont-

ontwijken; want voor éénen rhinoceros alleen behoeft een jaager, die wat gaauw en vaardig is, zoo ongemeen bang niet te weezen. —

Mijn leidsman, dezelve Hottentot, die voor de Kaffers zoo jammerlijk gebeefd had, stond thans zeer onbevreesd, kloekmoedig en onbeweeglijk op zijnen post, en gaf niet eet vuur, voordat de dieren bijna dicht bij ons waren. — Hierdoor kreegen zij aanleiding, om met veel hevigheid ten voorschijn te komen, en ons voorbij te strijken, terwijl de Hottentot op datzelve oogenblik op de takken der boomachtige heesters sprong, en ik mij aan den anderen kant derzelve verschulde.

Toen wij onze paarden weder opzochten, dreef de nieuwsgierigheid mij, om te zien, waar de beide rhinocerosen gebleeven waren. — Ik vond ze eer, dan ik vermoed had, want zij waren slechts zeventig of tachtig schreden op het open veld van mij verwijderd, zonder dat zij mij, of het paard, daar ik op reed, ge- waar scheenen te worden, ofschoon zij met hunne koppen naar die zijde gekeerd stonden, van waar ik kwam, en scherp luisterden. — Nadat ik hun wederom te voet, binnen den afstand van omtrent zestig voet, zonder vord- den blik der dieren door iets hoe genaamd be- dekt te zijn, genaderd was, gaf ik andermaal vuur op het oude; welk mij ook thans niet in 't oog kreeg, maar slechts met groote hevig- heid het voorste gedeelte van zijn ligchaam dan naar de eene, en dan naar de andere zij- de bewoog, en daarbij een zoo sterk gesnuif maakte, dat de paarden, welken ik eenige hott- ender, schreeden verre van daar bij den Hottent-

tot had laten staan, daardoor niet weinig verschrikt wierden. — De dieren zelve liepen daar op weg door dichte bosschen, alwaar het deels te gevaarlijk, en deels te laat was, hen te vervolgen. —

Die geenen onzer Hottentotten, welke kundiger in de jacht waren, zeiden ons naderhand, dat wij veel beter zouden gedaan hebben, wanneer wij op den jongen rhinoceros geschooten hadden, vermits de kleine kogels daarbij van sterkere uitwerking zouden geweest, en de moeder dan buiten twijfel bij het doode ligchaam van haar jong gebleeven zijn; welke men den volgenden dag gemakkelijk had kunnen schieten. — Even zoo geloofde men, dat het jong het doode ligchaam der moeder niet zou verlaten hebben, bij aldien deeze ware dood geschooten geweest.

Eer wij bij onzen wagen te rug kwamen, werd het gantsch donker; en wijl hier in 't geheel geen gebaande weg was, was ik niet weinig bekommerd, dat wij mogten verdwaalen. Dan, mijn Hottentot was niet zoo verlegen, maar verliet zich met groote gerustheid op zijne kunst. — Intuschen was het echter bedenkelijk, dat wij in het duistere eenen rhinoceros op het lijf mogten rijden, of in de klauwen van eenen leeuw vervallen. — Eens werden ook onze paarden schuw; en dit ontstelde ons niet weinig, voor dat wij bemerkten, dat wij geen gevaarlijker dier, dan een steekelvarken, of een zoogenaamd ijzervarken ontmoet hadden. — De menigvuldige onderaardsche gangen en holen deezer dieren, die den

den aardbodem hier overal ondermijnd hadden, hadden voor ons het groote ongemak, dat onze paarden 'er niet zelden inzakten, zoo dat wij gantsch langzaam moesten rijden. — Eindelijk begon nu en dan een zwak schijnsel van het vuur, welk ons jagtgezelschap bij onzen wagen en de bron Kwammedakka onderhield, door te flikkeren: het opgaan deezer leisterre verwekte bij mij geene geringe blijdschap. — Toen wij, na lang zwerven, eindelijk bij onzen wagen aankwamen, vernamen wij, dat onze Hottentotsche jaager heden eenen rhinoceros gezien en gewond had. — Tegens het aanbreeken van den dag kwamen 'er twee buffels, om uit de bron, bij welke wij ons gelegerd hadden, te drinken; wij gaven wel vuur op hen, maar misten echter, wijl het nog al te donker was.

Den zevenden van Louwmaand reisden wij het dal Heuij voorbij, en kwamen vervolgens bij de rivier Kurekoiku aan. — Onderweegs schooten wij eenen buffel. — In den volgenden nacht werden wij door veelerlei en wel gantsch verschillend geschreeuw van dieren opgewekt, die genoegzaam op eenmaal te gelijk zich lieten hooren. — Een zeker geschreeuw, welk de overigen bijna overstemde, en ten deele naar een hoogstonaangenaam lagchen zeer veel zweemde, welk de eenvoudige hoop in Zweeden en elders, aan een spookfel, welk zij *veldgeest* of *veldduivel* noemen, toeschrijft, kwam waarschijnlijk van eene foort van uil, *stryx nyctea* genaamd. — Omtrent tien wolven, of eigenlijk hyenaas, welken wij in den maanschijn

op een' nabuurigen heuvel maar nauwlijks konden zien, wilden waarschijnlijk door dit geschreeuw onze trekossen schuw maaken; want dit is het eenig geval, in welk zij het waagen, dezelve aantetasten: dan, deeze waren aan den wagen al te goed vast gebonden. — Wijl ik een deezer roofdieren eenigermaate op het spoor meende te hebben, kon ik mij niet onthouden, regelrecht tegen den raad der Hottentotten aan, op hetzelfde te schieten. De schoot, wel verre van deeze dieren te verschrikken, spoorde hen slechts aan, om nog meer kans op ons te waagen: want de geheele troep wolven kwam vergrimd van de hoogte neer, en liep ons dicht voorbij, even als of het hun toeleg geweest ware, een' algemeenen aanval op ons te doen.

Op de beide volgende dagen zetten wij onze terugreize gestaadig voort, op welke wij eene groote kudde elandieren gewaar werden, en eenen buffel schooten, die onze Hottentotsche schutters bijkans vertreedden had. — Ook zaggen wij vervolgens eene menigte elanden, herbeesten en kwaggaas door het Hasfagaibosch loopen. — Van de elandieren schooten wij een wijfken, welk dragtig was: wij sneeden hier de lijfsvrucht uit, namen dezelve mede, ontleedden die den volgenden morgen, en vonden ze ten aanzien der ingewanden, met de gazellen in 't algemeen zeer overeenkomstig.

Den tienden van Sprokkelmaand ontmoetten wij eenen boer, die ons verhaalde, dat eenige dagreizen van daar tusſchen sommige Kafferſche

fersche vorsten, wegens etlijke vermiste kalven, het oorlogsvuur uitgebroken was. — Wij reisden thans door de Boschmansrivier, en bezochten eene kraal van Gonaka-Hottentotten, dië mij hunne krijgsoeffeningen, boven reeds beschreeven, vertoonden.

Toen een onzer wilde Hottentotten hoorde, dat zijne naaste bloedverwanten met hunne kraal zich in deeze landstreek hadden neergeflagen, wilde hij ons nu terstond verlaten, en eischte voor het gezelschap en de hulp, die hij ons op de reize beweezen had, een geschenk of loon, welk ik hem dan ook, tot zijn volkomen genoegen, ter hand stelde, geevende hem wat tabak, een vuurslag, eene koperen tonderdoos, een groot zakmes en etlijke glaskoraalen. — Hij was de eenige getrouwde man in ons gezelschap, scheen ook huishoudlijker dan de anderen te zijn, vermits hij voor zich en zijne vrouw, van den laatstgedooden buffel zoo veel vleesch, als hij met eenige mogelijkheid kon voortsleepen, medenam, welk hij deels op zijn schouderen uitgebreid, deels aan eenen stok hangende, opdat het in de zon droogen zou, weg droeg. — Toen hij ons, en zijne Hottentotsche medebroeders eindelijk verliet, geschiedde zulks, zonder in het geringste afscheid te neemen. — Het is ook werkelijk de gewoonte bij de Hottentotten, om op deeze wijze van iemand te scheiden, of, gelijk men het doorgaans noemt, te eklipseeren. — Doch als ik hem van verre een Hollandsch vaarwel, en de Hottentotsche groete *t'kabee* toeriep, antwoordde hij in dezelve taal, en maakte etlijke plumpe buigingen. — De



overige Hottentotten lachten daarover van gantscher harte, en namen, waarschijnlijk alleen in navolging van zijn voorbeeld, plechtig afscheid van ons en van elkander, toen wij deezen avond bij de Zondagsrivier aankwamen. — Ik ontmoette hier eenen ouden Hottentot, die met vier borstwratten gebooren was, van welken de beide oneigenlijke, *spuriae*, een weinig kleiner, en drie duim laager dan de eigenlijke te zien waren. —

Den volgenden dag, kwamen wij op onze reize aan de woonplaatsen van sommige boeren, die op vergunning van den tegenwoordigen Kaapschen opperbevelhebber, baron VAN PLETTENBERG, herwaard getrokken waren, om deeze landstreeken te bewoonen, welken ik, om deeze reden, in mijne landkaart *Plettenbergs Kolonie* genoemd heb. — Wij zagen in deezen omtrek een koedoe. — Onze Hottentotsche jaager, die langs den oever der Zondagsrivier geloopt was, vertelde, kort te vooren gezien te hebben, dat eene van de zeekoeien aldaar, als zij uit het water ten voorschijn was gekomen, om, gelijk men het gemeenlijk noemt, te blaazen, haar kalf of jong op haaren nek had gedraagen, of eigenlijk laten rijden; maar, zoo ras zij de lucht van hem gekreegen had, had zij slechts met den buitensten rand der neusgaten dicht boven de oppervlakte des waters geblaazen, en telkens daarna zich, op eene zoo net afgemeetene wijze, weder ondergeduikt of in het water laten zinken, dat ook van het kalf enkel de buitenste rand der neusgaten was te zien geweest, en het insgelijks dicht

dicht boven de oppervlakte des waters had kunnen blaazen of ademen.

Den veertienden van Sprokkelmaand kwamen wij aan de rivier Kuga of *Kugabron*. — Hier zagen wij buffels, en drie Hottentotten, welke hunnen heeren ontloopen waren. — Ook bezochten wij de zoogenaamde zoutpan weder, om infekten te vangen.

In de streek der Zwartkopsrivier bezochten wij eene kleine kraal, door Kaffers bewoond. Deze Kaffers waren eerst voor eenigen tijd derwaard getrokken.

Daarna begaven wij ons langs de gemelde rivier hooger op, om eenen landbouwer, met naam GERRIT SCHIPPER te bezoeken, die daar reeds lang gewoond had. — Onze hoop, om ons aldaar van brood te bezorgen, mislukte ten eenemaal, omdat de boer zelf liever eenige dagen zonder brood wilde leeven, dan dat hij de moeite zou genomen hebben, om op zijne handmolen koorn te maalen. — Wij leefden dus voor het eerst enkel van vleesch. Sedert tien dagen waren wij met goed grof meel voorzien geweest, waarvan een onzer Hottentotten, met bijvoeging eener behoorlijke hoeveelheid water, daaglijks een weinig deeg kneedde, en kleine ronde platte brooden wist te bakken, die omtrent acht duim in hunne middellijn groot, en een' halven duim dik waren, en schielijk zonder moeite gaar werden, wanneer zij op steenen, door onze groote vuuren heet gemaakt, gelegd, en met heete asch en eenige gloeiende koolen bedekt werden.

Eene kleine maatschappij Gunjemans-Hottentotten, welker voorvaderen in dien tijd, toen de Hollanders zich meesters van de Kaap de Goede Hoop maakten, de landstreek omtrent den Tafelberg en Konstantia bewoonden, leefde hier thans in goede nabuurlijke eendragt en vriendschap met den gemelden boer, en weidde haar vee langs de oevers der meergemelde rivier. — Dit kleine volksken, 't geen merkwaardig is, had sedert langen tijd noch eenige soort van overheden of regenten, hoe ook genaamd, noch hongerige bedelaars onder zijne medeleden, noch wetten en straffen wegens overtredingen, noch zelfs het pleegen van eenigerhande misdaden gekend: allēen door natuurlijke billijkheid, een stil en vreedzaam leven, en sommige algemeene Hottentotsche gewoonten en gebruikelikheden, waren deeze lieden onder elkander verbonden en bestierd geweest. — Mijne Zwelendamsche Hottentotten scheenen op deeze soort van deugd, vrijheid en voorspoed zoodaanig eenen prijs te stellen, dat zij het voorneemen opvatten, om ook voor hunnen overigen leeftijd deel daaraan te nemen, zoo ras zij met ons de terugreize naar de Kaap zouden volbragt hebben. — Zij hielden derhalve sterk bij mij aan, dat ik voor een' ieder van hun hier eene dragtige koe wilde koopen, die zij, overeenkomstig onze afspraak, als een gedeelte van hunnen loon te vorderen hadden. — Voor zoo verre zij Hottentotten waren, verstrekke deeze wensch zekerlijk tot hunne eer. — Ik gaf hun deswege aan glaskoraalen, koperen tōnderdoozen, messen en vuurslagen de waardij van negen of tien rijks-

rijksdaalders, waarvoor twee van hun de beste jonge koe uit de kudde van het gantsche dorp, naar hun believen, konden uitzoeken. —

Het grootste aandeel aan die kudde bezat intusfchen zekere weduw, welker rijkdom op ontrent zestig melkkoeien geschat werd, en die in deezen opzigte de rijkste en voornaamste Hottentotsche vrouw was, welke ik ergens aange troffen heb. — Zij had geene kinderen, en hunne broeders en zusters waren haare aanstaande erfgenaamen. Zij scheen reeds boven de jaaren des middelbaaren ouderdoms gevorderd, en in haare jeugd eene schoonheid in haare soort geweest te zijn. — Behalve eenen kostbaaren opschik van schelpen, en eene betere muts <sup>ke</sup>, had zij noch meer leeren ringen aan de armen en beenen, noch een' beteren pelsmantel over haare schouderen hangen, noch zelfs meer vet op haar lijf gesmeerd, dan eene van de overige Hottentotsche vrouwen, hoe weinig zij haar ook in rijkdom evenaarden. — De muts ruilde ik van haar. — Doch ik zag nog eenige gewoone glaskoraaken bij haar, gelijk ook, dat zij twee snoeren van kleine koperen paalen of koraaken, boven reeds door mij beschreeven, in een leeren buidel, enkel tot dat gebruik bestemd, bewaarde, die de enige kostbaarheden waren, waarom anderen van haar geslacht haar in allen gevalle zouden kunnen benijden. Ondertusfchen wil ik vrijelijk gelooven, dat onder deeze eensgezinde en vroomme herders deeze ondeugd zeer weinig in zwang gaat;

<sup>ke</sup> Zie nummer 2, 3 en 4. op plaat IV., hier vooren tegenover bladz. 217. geplaatst.

gaat; te meer, wjl ik niet bemerkte, dat deede weduw, offchoon zoo uitnemend veel rijker, onder haare stamgenooten, deswege eenigen den minsten hoogmoed zou vertoond hebben: zij werd naauwlijks van de anderen wegens haaren grooteren rijkdom eenigzins meer geëerd. — De overige vrouwen rookten haare pijpen zonder de minste terughouding aan haare zijde, en mijne Hottentotten stopten de hunnen zonder aanzien van persoon met den beteren en behoorlijk gesponnen tabak, dien zij medegebragt hadden. —

Tot vermaak mijner Hottentotten werd daartegen een bal bestemd, welk laat in den nacht en in den maanschijn zou geopend worden. — Ik moet tot mijne bijzondere smert bekennen, dat ik en mijn reisgenoot deeze voortreffelijke gelegenheid, om eenen prachtigen Gunjemans-Hottentotschen dans te zien en te beschrijven, ongelukkig verfliepen. — Deeze dansen zijn, naar men mij verzekerde, van die geenen, van welken ik in het voorgaande melding heb gemaakt, zeer onderscheiden. — Voor het overige schein mij de gemelde weduw des te minder een voorwerp van misgunst te zijn, vermits zij, niettegenstaande al haaren rijkdom, geene meer gerechten, of met meer en betere specerijen, of kostbaardere en smaaklijkere sausen op haare tafel kon brengen.

Den zestienden van Sprokkelmaand ontstond 'er een zoo hevige storm uit het noordwesten, dat wij bevreesd waren, dat onze tentwagens op het openveld om zouden waaien. — Tegens den nacht veranderde deeze storm in een' zach-

teren zuidoosten wind met regen. Den volgenden dag regende het ook een weinig.

De gesteldheid des weers en der lucht was, gedurende deeze dagen, volgens den thermometer, geweest, als volgt: — Den twaalfden van Sprokkelmaand stond de thermometer op acht en zestig graaden, toen het begon te regenen, 't welk den geheelen nacht met een zuidwesten wind aanhield; — den dertienden, des morgen ten zeven uur, op vier en zestig graaden; den gantschen dag was het donker en regenachtig weer; — den veertienden, des avonds ten vijf uur, stond hij op twee en zeventig graaden; — en den vijftienden, bij het aanbreeken van den dag op twee en zestig graaden, en op den middag, in de schaduw, op negentig graaden.

## T W E E D E A F D E E L I N G.

*Vervolg der Terugreize van de Zwartkopsrivier tot de Kukoivier.*

**D**en zeventienden van Sprokkelmaand vertrokken wij van de Zwartkopsrivier. — Dien zelve dag kwamen wij voorbij de woningen van eenige Kaffersche huisgezinnen, en verder zuidwaard, bij den ingang in Krakekamma, voorbij eenige groote zoutrijke, maar thans met veel regenwater aangevuldé valeien, welken ik op mijne landkaart met dezelve tekenen, als de voorheen gemelde zoutpan, gemerkt heb.